

JUBILANTKA PhDr. ESTER PLICKOVÁ, CSc. (2. 7. 1928)

Ester Plicková na výskume vo Vyšnej Boci v roku 1984. Fotografia J. Paličková.

Životné výročie je príležitosťou, pri ktorej sa zvykneme obzrieť späť v snahe sumarizovať a hodnotiť dielo jubilanta. Na prvý pohľad možno ľahká úloha, no jej splnenie v prípade jubilujúcej PhDr. Ester Plickovej, CSc. nie je vôbec jednoduchá. Každý, kto pozná jej doterajšie dielo vie, že je výsledkom neustáleho vedeckého hľadania a tvorivého umeleckého nepokoja zároveň, že sa v ňom stretáva racionálne uvažovanie s výtvarným cítením tak, ako sa v osobnosti Ester Plickovej spája etnografka a výtvarná fotografka. Sama pri rozhovore pre Večerník v roku 1978 povedala: „Naozaj je to u mňa neoddeliteľné,

hoci ide o dve sféry tvorivých záujmov. Niekedy ani sama neviem, kde sa končí pohľad etnografa a kde začína pohľad fotografa. Napríklad v teréne na výskume fotografujem a nachádzam v ňom hodnoty nielen opticko-vizuálne, fotogenické, ale súčasne mi fotografovanie umožňuje 'vyhmatať' i 'ohmatať' jav aj s atmosférou celého prostredia, v ktorom jav vznikol, alebo jestvuje.“

Na túto vzácnu symbiózu, z ktorej pramení svojsky plastické vnímanie a videnie okolitého sveta, poukázal v monografii *Ester Plicková* (1990) aj autor Marián Pauer. Hoci sa tu snaží prezentovať Plickovú najmä ako osobnosť sveta umeleckej fotografie, tiež konštatuje, že sa v nej harmonicky prelína racionálne a emocionálne, že jej fotografické dielo je výsledkom spojenia znalostí o histórii, kultúre a obyvateľoch tejto krajiny s citom pre čas a výraz prostredia, pre ten správny pohľad a okamih jeho zachytenia.

V tejto súvislosti sa vynára otázka, ktorá z dvoch profesií - etnografia či fotografia? - oslovila, upútala Ester Plickovú ako prvá. Sama v už spomenutom rozhovore uviedla, že bez etnografie, ktorá je pre ňu profesiou spojenou s neustálym objavovaním, by nebola fotografkou. Hľadanie prvých dotykov s históriou a kultúrou nás vedie do jej detstva. Bratislavu, v ktorej sa narodila i vyrastala, už vtedy intenzívne vnímala v rodinnom prostredí. A to najmä vďaka otcovi Vladimírovi Plickovi, znalcovi a nadšenému propagátorovi histórie a kultúry Bratislavy. Záujem o umenie ju neskôr nasmeroval na Filozofickú fakultu UK v Bratislave na štúdium slovenčiny a filozofie, ktoré v druhom ročníku rozšírila o národopis, dejiny ume-

nia a estetiku. Počas štúdií, ktoré ukončila v roku 1952, absolvovala jeden rok na Karlovej univerzite v Prahe. A pretože ju, ako sama vravela, fotografia zaujala rovnako ako štúdium na pražskej i bratislavskej filozofickej fakulte, navštevovala popri ňom fotografické oddelenie na vtedajšej Štátnej škole umeleckých remesiel v Bratislave. Významným impulzom, a to pre Plickovú fotografku i etnografku, boli viaceré zberateľské, fotografické a filmárske cesty s jej strýkom Karlom Plickom po Slovensku, ale i v Čechách a v Nórsku. Pri nich si, ako píše M. Pauer, „prehĺbila záujmy zo študentských čias a fotografiou odhalila nové pohľady na prírodu, umelecké pamiatky i na ľudovú kultúru.“ V roku 1952 začala pracovať v Slovenskom vlastivednom, terajšom Slovenskom národnom múzeu v Bratislave, v ktorom sa zaslúžila o obohatenie jeho fondov najmä o hrnčiarske výrobky, ale aj o spracovanie a identifikáciu veľkej zbierky Štefana Parára (dnes v Západoslovenskom múzeu v Trnave) a písomnej a fotografickej pozostalosti Pavla Sochána.

Keramikou, ktorá sa stala jednou z hlavných tém vedeckého záujmu E. Plickovej, sa naďalej zaoberala aj po nástupe do Národopisného ústavu SAV v roku 1955. Prvým väčším dielom, v ktorom sústredila svoje dovtedajšie poznatky o vývoji i podobách tradičnej keramickej výroby a ktorému predchádzalo niekoľko štúdií k danej problematike, bolo *Pozdišovské hrnčiarstvo* (1959). V roku 1961 obhájila aj rovnomennú dizertačnú prácu. Keramike sa E. Plicková venovala počas celej svojej doterajšej odbornej činnosti. Skúmanie a sledovanie technologickej, historickej i výtvarnej stránky tejto zložky materiálnej kultúry v hrnčiarskych strediskách, ale aj v centrách manufaktúrnej výroby jej umožnilo získať a sústrediť široký komplex údajov a poznatkov, ktoré spracovala v odborných štúdiách, v syntetických monotematických statiach (napr. kapitola o hrnčiarstve v *Československej vlastivěde*, 1968) a prácach (*Lidová hrnčina v Československu*, s V. Scheuflerom 1966; *Krása hliny. Tri storočia tradičného hrnčiarstva na*

Slovensku, 1996). Ďalším rozmerom jej odborných aktivít v rámci uvedenej témy bola spolupráca na príprave výstav i expozícií keramiky (výstava *Ľudové hrnčiarstvo od 16. storočia po súčasnosť*, Uherské Hradiště 1966; stála expozícia slovenskej umeleckej keramiky v Medzinárodnom múzeu keramiky vo Faenze, Taliansko 1971).

Druhou ťažiskovou témou Plickovej vedeckého, ale aj fotografického záujmu bolo baníctvo, širšie montánna kultúra. Už v 50. rokoch vznikli jej prvé štúdiá, v ktorých zamerala pozornosť na výtvarný prejav baníkov a na klopačku ako špecifický prvok v spôsobe ich života. V tomto období vyšlo aj prvé vydanie jej publikácie *Banská Štiavnica* (1957), v ktorej zostali vďaka Plickovej objektívu zvečnené, ako píše M. Pauer, mnohé vzácne objekty, fresky, detaily, ale aj celé domy, ktoré postupne podliehali zhubnosti času. Banská Štiavnica bola pre ňu mestom trvalej inšpirácie, do ktorého sa vracala, čoho výsledkom boli celkovo tri vydania spomenutej publikácie (1957, 1973, 1982). Vzťah práce a tvorby baníkov, sféry ich spôsobu života, ktoré našli odraz v ich výtvarnom prejave boli pre súdobú slovenskú etnografiu málo známym územím, ktoré Plicková prebádala a získané poznatky spracovala do viacerých odborných štúdií (napr. *Štiavnické maľované betlehemy*, 1967; *Banská technika ako zdroj výtvarnej tvorby baníkov*, 1971; *Baníctvo ako stimul k ľudovej výtvarnej tvorbe*, 1975). Výsledkom záujmu o jednu z týchto špecifických oblastí je aj publikácia *Maľované salaše* (1982), ktorá však hovorí nielen o nich, ale o ich tvorcoch, ich vnímaní sveta a chápaní života. Významným „etnografickým“ návratom do Štiavnice i do celého regiónu Hontu, v ktorom leží, bola spolupráca na monografii *Hont. Tradičie ľudovej kultúry* (1988), v ktorej spracovala v samostatných kapitolách baníctvo a výtvarný prejav (s J. Paličkovou-Pátkovou).

Nebol to však len výtvarný prejav baníkov, na ktorý Ester Plicková sústreďovala svoju pozornosť. Sledovala aj výtvarnú stránku hrnčiarskych výrobkov, zaujímal ju aj všeobecné otázky vývoja tradičnej ľudovej vý-

tvarnej kultúry, tvorba súčasných ľudových rezbárov a keramikárov, ako aj otázky vzťahu ľudového a profesionálneho výtvarného umenia. Okrem vedeckých štúdií a mnohých odborných článkov sa k daným témam vyjadřila aj vo väčších syntetických a monografických dielach (napr. stať *Výtvarné umenie* v publikácii *Slovensko 3. Ľud - II. Časť*, 1975; kapitola *Súčasná výtvarná kultúra Sebechlebov* v monografii *Spôsob života družstevnej dediny*, 1986). Rovnako širší, aj keď nie tak intenzívny ako v zameraní na keramiku, bol aj jej záujem o celú oblasť ľudovej výroby. Spolu s J. Pátkovou sa jej okrem štúdie z roku 1965 venovali aj v samostanej kapitole *Die volkstümliche Produktion* v diele *Die slowakische Volkskultur* (1972).

Doterajšia bilancia vedeckých i výtvarných aktivít a ich výsledkov je iba časťou širokej škály pracovných činností a záujmov Ester Plickovej. Osobitnú zložku jej práce vždy tvorila propagácia a popularizácia poznatkov o tradičnej kultúre, a to formou odborných článkov v domácej i zahraničnej, najmä nemeckej tlači, ako aj viacročnou systematickou prednáškovou činnosťou na seminároch *Studia academia slovac* v 70. rokoch. Veľkú pozornosť venovala a dodnes venuje vedeckým a kultúrnym podujatiam a publikáciám, ako aj otázkam vzťahu spoločnosti k ochrane a uchovávaniu kultúrneho dedičstva. V desiatkach recenzií a ohlasov vyslovovala nielen svoj odborný hodnotiaci názor, ale obraz predmetu knihy či výstavy často doplnila vlastnými poznatkami alebo ho rozšířila o nové súvislosti či aspekty. Dôležitú úlohu zohrála aj pri prezentácii výsledkov slovenského národopisu v zahraničí ako členka redakčnej rady medzinárodného časopisu pre etnografické a folkloristické informácie *Demos* v rokoch 1961-1986.

Ďalšou formou prezentácie výtvarných aktivít Ester Plickovej sú výstavy fotografií. Prvú samostatnú výstavu mala v Bagdade (1967) a pravidelne sa zúčastňovala domácich aj zahraničných výstav. Z jej fotografickej tvorby spätej s Bratislavou a s Dunajom vychádzali aj jej ďalšie samostatné výstavy: *Bratislava mojej mladosti* (1991) v Galérii aktu-

alít Galérie mesta Bratislavy v Pálffyho paláci, *Dunaj v toku času - tradičný spôsob života a práce v pridunajskej krajine* (1995) v SNM - Archelogickom múzeu v Bratislave a *Starý Dunaj Ester Plickovej* (1996) v Záhorskom múzeu v Skalici. Dunaju venovala Plicková pozornosť už v publikácii *Dunaj v Československu* (1965) i v knihe *Dunaj - Donau - Duna - Danube* (1992). Aj v zachytávaní krajiny a ľudí pri Dunaji sa u Plickovej spája videnie etnografky a fotografky.

V každej fotografickej publikácii sa Ester Plicková prejavuje ako vnímavá pozorovateľka a je jedno, či ide o krásy Slovenska alebo prímorskej krajiny a večne sa meniacej morskej hladiny ako v publikácii *Jadran* (1976, 1980). Všimá si krajinu a ľudí, ich vzájomný vzťah a každý nový pohľad očami fotografky jej súčasne prináša aj nové poznatky o spôsobe života, jeho konkrétnych jedinečných podobách. Tak je pre Plickovú každý kontakt s mestami, ľuďmi, ich prácou a životom neustálym zdrojom poznania. Šírku poznatkov a detailnú znalosť reálií z viacerých oblastí tradičnej kultúry opäť potvrdili jej rozsiahle *Marginálie k Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska* (1997). Škoda, že sa nepodieľala na jej tvorbe, pretože by určite priniesla mnoho cenných podnetov k jej obsahovej i formálnej stránke.

V etnografickom i vo fotografickom diele E. Plickovej má dôležité miesto človek ako tvorca, konzument i nositeľ kultúrnych hodnôt. Je jedným zo základných východísk i motívov buď už v prvom pláne štúdií alebo článkov (o baníkoch - umelcoch, o rezbárovi P. Bavlnovi, inšitnom maliarovi J. Považanovi, o keramikároch I. Bizmayerovi, J. Frankovi atď.) alebo sa objavuje ako prvok v hierarchii veľkých syntetických prác (napr. v *Dunaji v Československu*, v *Maľovaných salašoch* i v *Kráse hlíny*). Človek vo svojom životnom prostredí s vlastným spôsobom života a jeho špecifickým videním a chápaním je pre Ester Plickovú nepostrádateľným prameňom pri skúmaní genézy kultúry i odhaľovaní jej podôb objektívom fotoaparátu. Aj tento fakt potvrdzuje, že ako jej vedeká, tak aj umelecká osobnosť korení v etnografii, ktorej znakom je aj tento špecifický prístup k človeku.

Cennou a vždy prítomnou črtou Plickovej práce je úcta k faktu. Nielen k informácii fixovanej v texte historického dokumentu, v literatúre alebo k údaju získanému od informátora v teréne. Vo svojej fotografickej tvorbe, najmä ak bola priamo spätá s využitím záberov vo vedeckej práci si už dávno, v súlade s intenciami dnešnej vizuálnej antropológie, uvedomila vysokú a špecifickú odbornú hodnotu vizuálnej informácie. Jej fotografie preto ostanú natrvalo dôležitou súčasťou informačnej bázy slovenskej etnológie.

Predsedníčka poradného zboru a neskôr aj umeleckej komisie ÚLUV-u, spolupracovníčka Vydavateľstva Osveta v Martine pri tvorbe obrazových publikácií, členka komisií, porôt - to boli popri vedeckých a tvorivých aktivitách fotografky ďalšie oblasti činnosti E. Plickovej. Jej zásluhy na poli vedy ocenila SAV v roku 1988 Zlatou medailou za zásluhy o rozvoj v spoločenských vedách. Bol jej udelený aj titul Zaslúžilý pracovník kultúry.

Hoci Ester Plicková v roku 1989 odišla z Ústavu etnológie SAV na zaslúžený odpo-

činok, neprestala sa zapájať do vedeckého života. Potvrdila to aj v roku 1996 publikáciou *Krása hlíny*, v ktorej sleduje hrnčiarsku výrobu na Slovensku v kontexte európskeho kultúrneho vývoja, pričom poukazuje na špecifické črty, ktoré nadobudla na Slovensku. Potvrdzuje to v minulosti už viackrát konštatovaný fakt, že jubilantka má neustále veľa tém a otázok, ktoré ju „znepokojujú“. Preto ani nebolo cieľom tohto zastavenia definitívne sumarizovať a hodnotiť jej dielo, ale bolo iba ďalším poohliadnutím sa na jej životnej ceste. Verím, že nám PhDr. Ester Plicková, CSc. poskytne ešte mnohé z jej postrehov a poznatkov a možno nám prezradí aj niečo o tom, ako odhaľovať nové a netradične spracovávať tradičné témy, ako vidieť a chápať svet okolo. Preto jej prajem do ďalších rokov okrem neustálej chuti do práce ostré pero a dobré svetlo. A najmä: veľa zdravia a všetko najlepšie!

Juraj Zajonc

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA PhDr. ESTER PLICKOVEJ, CSc. (1987-1997)

Knižné publikácie:

Dunaj-Donau-Duna-Danube. Bratislava, Obzor 1992. 100 obr. [Úvodný slov., nem., maď. a franc. text nestránkovaný.]

Krása hlíny. Tri storočia tradičného hrnčiarskeho umenia na Slovensku. Bratislava, Fortuna Print 1996. 216 s. [61 s. slov. a angl. textu + 187 obr.]

Štúdie:

Ludová kultúra ako inšpiratívny zdroj súčasného slovenského profesionálneho výtvar-

ného umenia. Slovenský národopis, 35, 1987, s. 22-51: obr., rus. a nem. res.

Baníctvo. In: Hont. Tradície ľudovej kultúry. (Zost. J. Botík.) Martin, Osveta 1988, s. 119-127: obr.

Výtvarný prejav. (Spoluautor J. Paličková-Pátková.) In: Hont. Tradície ľudovej kultúry. (Zost. J. Botík.) Martin, Osveta 1988, s. 189-238: obr.

Marginálie k Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska. Slovenský národopis, 45, 1997, č. 3, s. 302-322.

Viac ako tridsať rokov stretávali sme sa s B. N. Putilovom na rôznych vedeckých konferenciách a folkloristických sympóziách v niektorých mestách bývalej Juhoslávie, kde práve v tom čase skúmal epos južných Slovanov, najčastejšie však sme sa s ním vídali v rokoch 1979-1985 počas prác na medzinárodnej syntéze ľudovej kultúry v oblasti Karpát a Balkánu. Celý ten čas nás spájalo úprimné priateľstvo a záujem o spoločnú prácu, na ktorej sa podieľalo niekoľko našich i zahraničných akademických a univerzitných pracovníkov. Keď odovzdal ešte nie celkom ukončenú medzinárodnú syntézu do rúk vedenia Folkloristického ústavu vo Lvove, kde sa ukázala možnosť jej vydania, a napísal nám 2. septembra 1997 list o stave prác a niekoľko myšlienok k ich dokončeniu, akoby už bol tušil, že ju bude musieť dokončiť niekto iný. Čoskoro na to nám jeho veľmi dobrý priateľ a spolupracovník Viktor Je. Gusev zo St. Peterburgu oznámil, že dňa 16. októbra 1997 nás navždy opustil. Odišiel v ňom vynikajúci ruský folklorista a etnograf, doktor filologických vied, úprimný priateľ a dobrý človek.

Boris Nikolajevič Putilov sa narodil 14. septembra 1919, v roku 1940 ukončil štúdium na Pedagogickom ústave v Leningrade (dnes St. Peterburgu), neskôršie viedol katedru Pedagogického ústavu v Groznom, od roku 1957 až do roku 1967 viedol oddelenie folkloristiky IRLI Akadémie vied v Leningrade a nakoniec natrvalo zakotvil v Ústave etnografie N. N. Miklucho-Maklaja, kde sa stal najprv vedúcim skupiny všeobecných problémov a v roku 1986 vedúcim vedeckým pracovníkom. V rámci tohto ústavu sa v roku 1971 zúčastnil na etnografickej expedícii do Oceánie, kde na Polynézskych ostrovoch, v Novej Guinei, Nových Hebridách a na Fidži študoval spôsob života a folklórnu tvorbu tamojších obyvateľov. Tým, že hlboko prenikol do samej podstaty folklórnej piesne obyvateľov Oceánie, mohol v ďalšej práci úspešne rozvíjať a dopĺňať svoje predchádzajúce tézy a vedecké problémy v oblasti teórie folklóru.

B. N. Putilov bol predovšetkým vynikajúcim vedcom, dobrým organizátorom, ale aj zostavovateľom viacerých kolektívnych prác, antológií a zborníkov. Zameriaval sa najmä na folklórnu tvorbu ruského ľudu, ľudovú tvorbu kaukazských národov, epos južných Slovanov – Srbska, Macedónska a Čiernej Hory. V jeho prácach dominujú teoretické a metodologické problémy štúdia folklóru a bádania o epose. Mnoho rokov sa venoval otázkam dejín folklóru, jednotlivých folklórnych žánrov, ako aj rozvíjaniu myšlienok nastolených V. M. Žirmunským a V. Ja. Proppom.

V 60. a 70. rokoch vystúpil s kritikou metodológie historickej školy a v mnohých prácach rozvíjal rôzne aspekty historicko-typologického štúdia. Takto sú zamerané mnohé jeho štúdiá, ale najmä monografie: *Slovanská historická balada* (1965), *Ruský a južnoslovanský hrdinský epos* (1971), *Metodológia historicko-porovnávacieho štúdia folklóru* (1976), *Hrdinský epos Čiernohorcov* (1982) a i. Práve tieto práce sú pozoruhodné najmä z hľadiska rozpracovania problémov folklórneho historizmu na základe historicko-typologickej metodológie a majú zásadný význam pre súčasné bádanie o epose. B. N. Putilov na základe dlhoročného štúdia ukázal, že základom eposu nie je opis reálneho historického faktu, ale mytologické predstavy dejín určitého etnika alebo národa, keď vznikajú základné prvky jeho jazyka. A len v priebehu historickej existencie a v dôsledku vývoja myslenia epos postupne prijíma skutočne existujúci začiatok, ktorý sa podriaďuje tradičným princípom a pretvára sa podľa estetických zákonov folklórneho žánru.

V roku 1976 pri príležitosti zasadnutia prezídia Medzinárodnej komisie pre štúdium ľudovej kultúry Karpát a Balkánu v Smoleniciach bol menovaný garantom medzinárod-

nej syntézy o folklóre so zbojníckou tematikou v oblasti Karpát a Balkánu. Po publikovaní návrhov k projektu medzinárodnej syntézy v roku 1979 nasledoval celý rad odborných stretnutí bádateľov z Poľska, Maďarska, bývalej Juhoslávie a bývalého Československa, na ktorých sa spresňovala koncepcia diela a neskôršie došlo k oponentúre národných syntéz, ako aj k oponentúre jednotlivých kapitol medzinárodnej syntézy. Celý tím zahraničných, ale najmä slovenských a českých bádateľov si na tieto úprimné, priateľské, ale pritom hlboko vedecky fundované zasadnutia milo spomína. Syntézu sa už však B. N. Putilovovi nepodarilo zverejniť, hoci chýbal už len malý krôčik. Nebol kabinetným vedcom a koncom osemdesiatych rokov ako keby mu bol chýbal bádateľský kolektív, ktorý overoval a potvrdzoval jeho myšlienky, ale ktorý neraz v záujme veci v dobrom slova zmysle mu i protirečil. Bola to vzájomná konfrontácia širokého kolektívu vyzretých vedcov s dobrými medzi-

ľudskými vzťahmi, niekedy vzdialených od reálneho sveta, bežných starostí a politických nezrovnalostí, medzinárodný tím špecificky zoskupený, aký sa bude môcť v budúcnosti len ťažko zrodiť. A na jeho čele bol B. N. Putilov.

Celoživotné dielo B. N. Putilova predstavuje viac ako 300 vedeckých titulov, z toho 10 monografií, 14 antológií, ostatné z nich prezentujú vedecké práce, články, recenzie a referáty na domácich i medzinárodných konferenciách. Jeho nové a odborne podložené myšlienky si získali uznanie mnohých zahraničných bádateľov a preklady prác s jeho vlastnými metodologickými prístupmi do iných jazykov mu zaistili významné miesto v dejinách folkloristiky. Historicko-typologické objasňovanie folklóru B. N. Putilova naznačuje smer, ktorým by sa mohlo – ako jedným z viacerých – uberať štúdium dejín folklóru a jeho jednotlivých žánrov v prácach nastupujúcej generácie.

Viera Gašparíková

Konferencia SUFJ (Savez udruženija folklorista Jugoslavije). Zľava: juhoslovanskí folkloristi a S. Burlasová s B. N. Putilovom počas exkurzie na ostrove Krk 27. 9. 1964. Foto V. Gašparíková

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA B. N. PUTILOVA

Publikácie

1. Russkij istoriko-pesennyj folklor XIII-XVI vekov. Moskva-Leningrad 1960
2. Slavianskaja istoričeskaja ballada. Moskva-Leningrad 1965
3. Russkij i južnoslavianskij geroičeskij epos. Sravnitel'no-tipologičeskoe issledovanie. Moskva 1971
4. Metodologija sravnitel'no-istoričeskogo izučeniya folklora. Leningrad 1976
5. Pesni južnykh morej. Moskva 1978
6. Mif – obriad – pesňa Novoj Gvinei. Moskva 1980
7. Nikolaj Nikolajevič Miklucho-Maklaj. Stranicy biografii. Moskva 1981
8. Geroičeskij epos černogorcev. Leningrad 1982. – To isté v preklade do srbochorvátskeho jazyka. Titograd 1985
9. Nikolai Miklouho-Maclay. Traveller, Scientist and Humanist. Moskva 1982
10. N. N. Miklucho-Maklaj. Putašestvennik, učenyj, gumanist. Moskva 1985
11. O roli nacionalno-gosudarstvennogo faktora v razvitii drevnej russkoj literatury. In: Uč. zap. Groznenskogo pedinstituta, vyp. 1. Groznyj 1945, s. 69-110
12. Pesni grebenskogo kazačestva. In: Uč. zap. Groznenskogo pedinstituta, vyp. 2. Groznyj 1946, s. 5-62
13. Russkaja bylina na Terreke. In: Uč. zap. Groznenskogo pedinstituta, vyp. 3. Groznyj 1947, s. 5-46
14. Osnovnyje zadači sobiraniya i izučeniya folklora Groznenskoj oblasti. In: Izvestija Grozn. obl. instituta i muzeja krajevedeniya, vyp. 1. Groznyj 1948, s. 63-88
15. Istoričeskije pesni XVI-XIX vekov na Terreke. In: Izvestija Grozn. obl. instituta i muzeja krajeved., vyp. 2-3. Groznyj 1950, s. 47-75
16. Istoričeskije pesni, skazki i predaniya ob Ivane Groznom. In: Russkoje narodnoje poetičeskoe tvorčestvo, t. 1. Očerki po istorii russkogo narodnogo poetičeskogo tvorčestva X – načala XVIII vekov. Moskva – Leningrad 1953, s. 307-325
17. Narodnoje tvorčestvo vremeni vosstanija Stepana Razina. In: Russkoje narodnoje poetičeskoe tvorčestvo, t. 1. Moskva – Leningrad 1953, s. 388-416
18. Otraženije v narodnom poetičeskom tvorčestve krest'janskij vojny pod rukovodstvom Jemeljana Pugačeva. In: Russkoje narodnoje poetičeskoe tvorčestvo, t. 2, kn. 1. Moskva – Leningrad 1955, s. 29-46
19. O nekotorych problemach folklorizma sovetskoj literatury. In: Voprosy sovetskoj literatury, 4. Moskva – Leningrad 1956, s. 5-32
20. O nekotorych problemach izučeniya istoričeskij pesni. In: Russkij folklor 1. Leningrad 1956, s. 63-77
21. Literatura konca XIV-XV vekov. Razvitije istoričeskich žanrov i zaroždenije istoriko-bytovoj povesti. In: Istoriya russkoj literatury, t. I. Moskva – Leningrad 1958, s. 168-210
22. V čem vyražalas žanrovaja differenciacija v epičeskoj tradicii slavianskich narodov? In: Sbornik otvetov na voprosy po literaturovedeniju. IV. Meždunarodnyj sjezd slavistov. Moskva 1958, s. 255-259
23. Pesňa o gneve Ivana Groznogo na syna. Russkij folklor IV, 1959, s. 5-32
24. K voprosu o sostave Riazanskogo pesennogo cikla. In: Trudy otdela drevnerusskoj literatury, t. XVI. Leningrad 1960, s. 230-244
25. Zu aktuellen Problemen der Forschung der russische Folklor. In: Zeitschrift für Slawistik, Berlin 1962, V. VII, N. 5, s. 746-760
26. Tipologičeskaja obščnost' i istoričeskije svyazi v slavianskich pesňach-balladach o borbe s tatarskim i tureckim igom. In: Istoriya, folklor, iskusstvo slavianskich narodov. V. Meždunarodnyj sjezd slavistov. Moskva 1963, s. 413-444
27. Russkaja istoričeskaja ballada v jejo slavianskich otnošenijach. In: Russkij folklor VIII, 1963, s. 102-131
28. Voprosy tekstologii proizvedenij russkogo folklora. In: Izdanie klassičeskoj literatury. Moskva 1963, s. 17-58
29. Dejstviteľnost' i vymysel v slavianskoj istoričeskij ballade. In: Slavianskij folklor i istoričeskaja dejstviteľnost'. Moskva 1965, s. 132-172

30. Iskusstvo bylinnogo pevca. In: Principy tekstologičeskogo izučeniya folklora. Moskva-Leningrad 1966, s. 220-259
31. Junackije pesni Kosovskogo cikla i ruskij epos. In: Russkaja literatura 1966, Nr. 2, s. 129-143
32. Zur Textkritik einiger Lieder des Razin-Zyklus. In: Sowjetische Volkslied- und Volksmusikforschung. Ausgewählte Studien. Berlin 1967, s. 159-185
33. Problemy žanrovoj tipologii i sjužetnyh svyazej v russkom i južnoslavianskom epose. In: Istorija, kultura, folklor i etnografija slavianskich narodov. VI. meždunarodnyj sjezd slavistov. Moskva 1968, s. 213-246
34. Folkloristika (§ 1-9). In: Sovetskoje literaturovedenje za 50 let. Leningrad 1968, s. 259-283
35. O nekotorych strukturnych osobenostach slavianskogo eposa. In: Acta ethnographica, t. 19, Budapest 1970, s. 325-340
36. O tipologičeskoj prejemstvennosti v epose slavianskich narodov. In: Mežslavianskije kulturnyje svyazi. Moskva 1971, s. 5-45
37. K voprosu ob otnošenijach epičeskogo tvorčestva slavian i narodov jugo-vostočnoj Jevropy. In: Actes du premier Congrès International des études balkaniques et Sud-est Européennes. Sofia 1971, s. 923-933
38. Slavonic Epic Community in the Light of Contemporary Comparative-historical Studies. In: Ethnologia slavica, t. III, 1971. Bratislava 1972, s. 221-232
39. Epos narodov Sibiri i jeho istoričeskaja tipologija. In: Voprosy jazyka i folklora narodnostej Severa. Jakutsk 1972, s. 121-142
40. Severnorusskaja bylina v jejo otnošenii k drevnerusskomu eposu. In: Folklor i etnografija Russkogo Severa. Leningrad 1973, s. 173-190
41. Pesenno-muzikaľnyje kollekcii MAE s ostrovov Okeanii. In: Kultura narodov Avstralii i Okeanii. Sbornik Muzeja antropologii i etnografii, XXX. Leningrad 1974, s. 27-50
42. Južnoslovenska balada i ruska kultura. In: Naučni sastanak slavista u Vukove dane. Beograd 1975, t. 4, zv. 1, s. 217-244
43. Folklor Okeanii. In: Aksenov, A. A., Belousov, I. M.: Zagadki Okeanii. Moskva 1975, s. 95-127
44. Tipologija folklornogo istorizma. In: Tipologija narodnogo eposa. Moskva 1975, s. 164-181
45. Zametki ob istoriko-tipologičeskom izučenii folklora. In: Voprosy poetiki literatury i folklora. Izdatelstvo Voronežskogo instituta 1976, s. 3-20
46. Problemy izučeniya pesennogo folklora Okeanii. In: O jazykakh, folklоре i literature Okeanii. Moskva 1978, s. 82-99
47. Svyazi muzikaľnogo folklora papuasov Novoj Gvinei s ich mifologiej. In: Tamže, s. 100-130
48. Po sledam muzikaľno-etnografičeskich rabot N. N. Miklucho-Maklaja. In: Muzika narodov Azii i Afriki, Moskva 1980, s. 296-331
49. Epičeskij mir i epičeskij jazyk. In: Istorija, kultura, etnografija i folklор slavianskich narodov. IX. Meždunarodnyj sjezd slavistov (Kijev 1983). Moskva 1983, s. 170-184
50. K tipologii prirody folklora i jeho specifiky. In: Russkoje narodnoje poetičeskoje tvorčestvo. Chrestomatija po folklорistike (ed. Ju. G. Kruglov). Moskva 1986, s. 80-90.

MEDZINÁRODNÝ SEMINÁR „SOCIAL ANTHROPOLOGY OF POLITICAL INSTITUTIONS AND REPRESENTATIONS IN THE NEW EUROPE“

Neúnavná organizátorka vedeckého života, týkajúceho sa rôznych aspektov záujmu sociálnych vied o transformujúce sa východoeurópske krajiny, Birgit Müllerová sa v rámci strednej Európy usiluje o vytvorenie siete akademikov z oblasti sociológie, sociálnej a kultúrnej antropológie, etnológie a politických vied, bádateľsky orientovanej na sociálnu antropológiu inštitúcií v novej Európe. Úvodným stretnutím tohto projektu

bol medzinárodný workshop nazvaný *Social Anthropology of Political Institutions and Representations in the New Europe*. Uskutočnil sa v knižnici Centre Français de Recherche en Sciences Sociales (CeFReS) v Emauzskom kláštore v Prahe v dňoch 3. a 4. apríla 1998. Zúčastnilo sa ho viacero sociálnych vedcov zo západnej, strednej a východnej Európy, ako i skupina mladých doktorantiek z rôznych stredo- a východoeuróp-

ských krajín, ktoré boli vybraté ako výskumníčky pre plánovaný výskum európskych inštitúcií.

Prvý deň seminára bol nazvaný *European Identity and Institution*. Otvorila ho Birgit Müllerová z Prahy/Paríža stručným predstavením zámeru stretnutia ako súčasť projektu *Social Anthropology of Institutions in the New Europe*. Rozsiahlym vstupom „in medias res“ do problematiky európskych inštitúcií bol príspevok Irene Bellierovej z Paríža. Nazvala ho *A Multicultural Institution: the Ambiguous Play of National Identities in the European Commission*. Zakladal sa na jej poznatkoch z dlhoročného výskumu európskych inštitúcií v Bruseli. Išlo o hlboký ponor do fungovania týchto multikultúrnych inštitúcií i problémov, s ktorými zápasia. Veľkú pozornosť venovala problematike európskej identity i problémom identity pracovníkov týchto inštitúcií, pochádzajúcich z rôznych končín Európy.

Iný pohľad na problematiku priniesol referát Crispina Shora z Londýna *Creating Homo Europeus: Identity Formation within the European Commission*. Vyjadril v ňom názor, že študovať politické inštitúcie antropologickými metódami nie je jednoduché a prináša množstvo problémov. Za kľúčovú preto považuje otázku, ako skúmať európske inštitúcie. C. Shore sa od roku 1990 zaoberá výskumom Európskeho parlamentu a iných európskych inštitúcií. V referáte sa sústredil najmä na otázky spojené s vytváraním európskej identity, na správanie sa eurobyrokracie, ako i na reflexiu európskych inštitúcií v Británii, a mnohým iným problémom.

Popoludňajšie vystúpenia obrátili pozornosť účastníkov workshopu na percepciu integračného procesu vo vzťahu k vlastnej identite v niektorých stredo- a východoeurópskych štátoch. Zaujímavým vstupom bol referát Ivajla Dičeva zo Sofie *Use and Abuse of the Reference to Europe: Anthropology of the State in Times of Ambiguous Legitimacies*. Jeho jadrom bol vnútorný konflikt v bulharskej spoločnosti týkajúci sa problému modernity, civilizačného rozvoja a vzťahu k (západnej) Európe. Zaoberal sa aj očividným rozporom

v iných postkomunistických krajinách v záujme o členstvo v Európskej únii, ktorá tu symbolizuje civilizačný progres, konzum, a neochotu akceptovať viaceré zásady fungovania tohto spoločenstva, resp. vôbec západoeurópskych spoločností. Analyzoval až mýtický model západnej Európy ako vzoru pre bulharskú spoločnosť v protiklade k interpretácii vlastnej histórie a problému „zlej historickej voľby“.

Vystúpenie Andreasa Priberského z Viedne *Europe and Images of Self and Other in Austria and Hungary after 1989* vychádzalo z výskumného projektu rakúsko-maďarských vzťahov, z poznatkov založených na dotazníku i interview, orientovaných na symboly národnej identity Maďarov i Rakúšanov. Pri výskume sa orientoval najmä na rakúskych turistov v Maďarsku a naopak, ako i pracovníkov vo sfére turizmu. Samozrejme, európsky diskurz v Rakúsku má úplne iné dimenzie ako na Balkáne, pretože tu chýba modernizačný aspekt celého problému. V názorovom konflikte ide najmä o strach z balkanizácie Rakúska verzus strach zo straty rakúskej identity.

Prvý deň seminára uzavrel príspevok Eniko Magyari Vincze z Koložváru s názvom *Romanians, Hungarians and Europe: Identity Processes in Postsocialist Romania*. Autorka sa v ňom sústredila na problematiku národnej identity, symbolickej dimenzie politiky a kulturologickej analýzy politického symbolizmu na pozadí konfliktného maďarsko-rumunského vzťahu v Transylvánii.

Odlišný tematický charakter malo predpokladne druhého dňa medzinárodného workshopu, o čom hovoril už jeho názov: *Conflicting Models – Conflicting Practices*. Charakterizoval ho posun od problematiky európskych inštitúcií a identity stredo- a východoeurópskych krajín čeliacich integračnému procesu k problematike vzťahu inštitúcií transformujúcich sa štátov a ich obyvateľov. V príspevku *Alternative to Rigidity: Symbols of Communism and Post-communism and the Slovak Green Movement* charakterizoval Juraj Podobá z Bratislavy príčiny a charakter konfliktu medzi bratislavským ochranárskym hnutím

a inštitúciami komunistického štátu a spoločnosti, ako i súčasných konfliktov medzi nositeľmi tejto alternatívy a inštitúciami reprezentujúcimi súčasnú transformujúcu sa slovenskú spoločnosť.

Josef Kandert z Prahy v referáte s názvom *How to Outwit New Rulers: Old-New Strategies* vychádzal zo svojich výskumov na strednom Slovensku (60. – 90. roky) a na južnej Morave (90. roky). Bol zaujímavou recepciou vzťahu vidiečanov z marginálnych rurálnych oblastí a štátnej moci, resp. vládnuceho politických elít, ako aj ich reflexie spoločenských zmien a spôsobov reakcie na politické zmeny a zmeny politickej moci.

Posledný poldeň workshopu mal názov *Conflict and Culture*. Petr Skalník z Prahy kontinuoval tému otvorenú predchádzajúcim príspevkom. Vo svojom vystúpení *Slovak Villagers facing Nationalist State Elites: What happens at the Grassroots?* oboznámil prítomných so svojimi dlhoročnými terénnymi pozorovaniami obcí Vyšná a Nižná Šuňava.

Za ním nasledoval Michal Buchowski z Poznane referátom *From Cultural Reac-*

tions to Institutional Changes: National Discourses in Two Local Communities. Vyšiel z terénneho výskumu v dvoch lokalitách v poznaňskom regióne, v mestečku a v jednej dedine. Sústredil sa na dve skupiny problémov. Prvou je vzťah medzi kultúrou a inštitúciami, hlavne ako kultúra formuje sociálne vzťahy, ako kultúrne postoje prispeli k pádu komunizmu, ako sú sociálne diferencie vyjadrené v kultúrnej rezistencii voči vládnuceho politicko-spoločenského systému. Na tieto problémy nadviazal interpretáciou vzťahu sociálnej diferenciácie oboch lokalít a pro alebo protieurópskou (integračnou) orientáciou jednotlivých sociálnych skupín.

Medzinárodný workshop sa zakončil brainstormingom, ktorý moderovala organizátorka podujatia a vedúca riešiteľka projektu Birgit Müllerová z CeFReS. Cieľom brainstormingu bolo vyťažiť maximum poznatkov a inšpirácií z jednotlivých vystúpení i z bohatej diskusie pre celý projekt, a najmä pre plánovaný terénny výskum Rady Európy, ktorý sa v letných mesiacoch uskutoční v Štrasburgu.

Juraj Podoba

6. KONFERENCIA SIEF V AMSTERDAME

Société Internationale d' Ethnologie et de Folklore (SIEF) si vybrala ako miesto svojej 6. konferencie Amsterdam. Spoluorganizátormi podujatia boli J.P.Meertens Institute a Nizozemské centrum pre ľudovú kultúru, v spolupráci s Nizozemským múzeom v prírode a Kráľovským belgickým výborom pre folklór. Podobne ako v poradí 5. konferencia vo Viedni, aj tohoročné amsterdamské stretnutie bolo venované etnicite. Konalo sa v dňoch 20. až 25. apríla 1998 pod názvom *Roots and Rituals: Managing ethnicity*.

V úvode programového bulletinu organizátori konferencie zdôvodňujú príčiny opakova-

ného záujmu o problematiku etnicity. Podľa ich presvedčenia po viedenskej konferencii SIEF spred štyroch rokov bolo vhodné pozvať reprezentantov aj iných spoločenskovedných disciplín, než je európska etnológia. Predovšetkým sociálni a kultúrni antropológovia a historici sa dlhodobo zaujímajú o tieto problémy. V Amsterdame sa preto stretli akademici tentoraz už z celej Európy (od Portugalska a Anglicka až po Rusko a Bulharsko) a niekoľko zástupcov zo Severnej Ameriky a niektorých ázijských krajín, ktorí reprezentujú najrôznejšie odbory, smery a (sub)disciplíny zastrešené pod európskou etnológiou, ako i viacero sociálnych a kultúrnych antropológov, sociológov, filozofov

a historikov. Tento multidisciplinárny charakter 6. konferencie SIEF ovplyvňoval jej priebeh, ako i charakter plenárnych zasadnutí i zasadnutí jednotlivých tematických sekcií.

V pondelok 20. apríla v podvečerných hodinách privítal účastníkov konferencie prezident organizačného výboru Herman Roodenburg. Otváraciu prednášku predniesol prezident SIEF Konrad Köstlin. Vo všeobecnej rovine sa v nej dotkol množstva najrôznejších problémov vzťahujúcich sa k etnicite, ako i aktuálnych problémov súčasnej Európy v období globalizácie, internetu, oslabovania vplyvu národného štátu a masívnych migračných procesov, a na druhej strane modernej Európy, s ktorou je spojená konštrukcia etnicity, nacionalizmus a vznik disciplíny, vysvetľujúcich etnické špecifiká.

6. konferencia SIEF sa konala v monumentálnom pamätníku holandského kolonializmu, v budove Kráľovského ústavu trópov (Koninklijk Instituut voor de Tropen). Táto reprezentatívna budova zo začiatku storočia, pod strechou ktorej sa v inom jej krídle nachádza aj vynikajúce Kráľovské múzeum trópov, poskytla naozaj dobré podmienky pre množstvo zasadnutí jednotlivých sekcií, ako i pre sprievodné podujatia a celkovo veľmi hladký, dobre zorganizovaný priebeh medzinárodnej konferencie. Je ťažké podať o nej vyčerpávajúcu informáciu, keďže počas šiestich dní odznelo množstvo referátov a vystúpení, ktoré jednotlivci nemohol obsiahnuť. Sústredím sa preto na základnú tematickú a problémovú charakteristiku celého podujatia.

Tri dni konferencie boli rozdelené na predpoludňajšie plenárne zasadnutie, v rámci ktorého odzneli tri hodinové prednášky spojené s diskusiou. Počas popoludňajších hodín bolo možné navštíviť paralelné zasadnutia v jednotlivých tematických sekciách. Organizátori vyčlenili nasledujúce témy:

- A. Európska etnológia a konštrukcia etnicity
- B. Etnicita a múzeum
- C. Etnicita a národ
- D. Regionalizmus a etnické skupiny

- E. Dominantná kultúra a etnické skupiny
- F. Akulturácia a etnizácia
- G. Imigranti a ich domov
- H. Symbolizmus a rituály
- I. Turizmus
- J. Etnické znaky: Jazyk
- K. Etnické znaky: Strava
- L. Etnické znaky: Tanec a pieseň
- M. Špecifické aspekty etnicity.

Plenárne zasadnutie prvého dňa bolo v rukách pozvaných hostí, sociálnych antropológov a sociológov. Zo scenára tohto predpoludnia som získal dojem, akoby organizátori objednali pre svojich kolegov etnografov a folkloristov kvalitných prednášateľov z oblasti sociálnych vied, aby im názorne predviedli, ako by mal vyzeráť prístup a interpretácia týchto disciplín k štúdiu etnicity. Predstavitelia vedy, ktorá dekonštruuje etnicitu, urobili prednášku pre pracovníkov ešte stále humanitných vlastivedných disciplín, ktoré venujú svoje úsilie konštrukcii etnicity.

Prvý vystúpil Thomas Hylland Eriksen z Oslo s príspevkom *Ethnicity and culture: a second look*. Išlo o mimoriadne podnetnú prednášku s množstvom inšpiratívnych impulzov pre spoločenských vedcov, zaujímajúcich sa o etnicitu. Okrem iného sa v nej Eriksen snažil vysvetliť rozdiel medzi etnicitou a kultúrnou diferenciou, pričom etnicitu považuje za reprodukciu kategórie odlišnosti v ideológii. Vzťah etnicity a kultúry považuje za veľmi zložitý, pri definovaní etnických skupín sa niektoré (kultúrne) diferencie zveličujú, iné sú naopak ignorované. Eriksen rozvinul antropológický koncept etnicity, pričom hľadal jeho paralely s Gellnerovou teóriou nacionalizmu. Zdôraznil, že neviditeľné sociálne procesy sú pre štúdium etnicity oveľa dôležitejšie, ako deklarované kultúrne fenomény (symboly).

Nasledoval príspevok známeho odborníka na otázky etnicity Anthony D. Smitha z Londýna, s názvom *Sacred ethnicity: the role of religion in the persistence and renewal of ethnic communities*. Názov vystihoval obsah – Smith hovoril o role náboženstva

u etnických spoločenstiev, vysvetľoval religiózne komponenty etnicity, príčiny religiózneho nacionalizmu, hlavne na Blízkom a Strednom Východe, charakterizoval religiózne aspekty etnicity.

Plenárne zasadnutie uzavrela svojim zaujímavým vystúpením Judith Okelyová z Hullu. Nazvala ho *Rootlessness against spatial fixing: Gypsies, border intellectuals and „others“*. Venovala sa okrajovým skupinám obyvateľstva, pričom sa sústredila najmä na migrujúcich Rómov. Tento problém potom rozšírila o problematiku migrantov a nomádizmu, s čím súvisí odlišná percepcia symboliky miesta narodenia a posledného spochynutia.

Plenárne zasadnutie druhého dňa konferencie mali v rukách maďarskí profesori. Otvoril ho Tamás Hofer z Budapešti príspevkom *Alternative discourses on ethnicity: a view from Eastern Europe*. Išlo o rozsiahle pojednanie založené na citácii množstva prác s kritickým prístupom k etnicite, doplneným o vlastné názory, dokonca o reflexiu vlastnej etnickej identifikácie. Na neho nadviazal Péter Niedermüller z Berlína referátom *Urban ethnology between the Global and the Local*. Snažil sa v ňom lokalizovať etnicitu do kontextu nacionalizmu a naopak, dať modernitu do kultúrnych a sociálnych kontextov. Vyšiel z rôznych vedeckých prístupov k etnicite. Prezentoval konflikty medzi lokálnou ekonomikou a centrálnymi vplyvmi, problémy vzťahu národného a internacionálneho, globalizácie a multikulturality, sociálnych významov kultúrnej diferencie a etnicity atď. Veľký priestor venoval problematike tzv. „globálnych (alebo postmoderných) nomádov“. I keď oba príspevky boli veľmi zaujímavé a podnetné, vychádzajúce z kvalitného prehľadu literatúry a vysoko teoretického a kvalitne prepracovaného prístupu, nemohol som sa po ich vypočutí ubrániť istému sklamaniu. Očakával som, že ako východoeurópski etnológovia dostatočne etablovaní v západnej vede budú viac akcentovať východoeurópske tranzičné kontexty etnickej problematiky, ako aj iné (aj metodologické) pohľady na etnicitu.

Ako tretí vystúpil Gerard Rooijakkers z Amsterdamu so sofistikovaným príspevkom zameraným na etnické menšiny. Nazval ho *Unveiling ethnicity. Headdress and the politics of alterity*. Centrom jeho úvah bola problematika stereotypov, a to ako menšinový suicentrizmus, tak i stereotypy, ktoré má majoritná spoločnosť o menšinách. Na ilustráciu využíval zaujímavé odbočenia. Hovoril napr. o symbolike identity koncentrovanej v múzeách v prírode, pričom použil múzeum ako symbol kultúrnej moci. Venoval sa aj modernizačným procesom v „treťom svete“, ktoré majú aj svoje kultúrne vyjadrenia konfliktov medzi westernizovanými elitami a frustrovanými nižšími spoločenskými vrstvami. Veľkú pozornosť venoval symbolickej role šatky a závoja u moslimských žien.

Piatkové plenárne zasadnutie malo folkloristicko-muzeologický charakter. Regina Bendixová z Philadelphie predniesla príspevok s názvom *After identity: post-ethnicity in Europe and America*. Gizela Welzová z Berlína prezentovala muzeologický koncept konštrukcie etnicity. Jej referát mal názov *The „Grant narrative“ of immigration: Managing ethnicity in a museum context*. Tretie plenárne zasadnutie uzavrel príspevok Willem Frijhoffa z Amsterdamu *Inventing an old fatherland: the management of Dutch identity in early modern history*.

Popoludnia troch dní konferencie SIEF a sobotné popoludnie boli venované paralelným tematickým zasadnutiam. Pre množstvo sekcií, referátov a diskusných vystúpení nie je možné podať o nich ani zbežnú informáciu. Azda niekoľko slov o zasadnutí z popoludnia prvého dňa konferencie, ktoré malo čiastočne aj slovenský charakter. Konalo sa pod názvom *Ethnicity and Nation* a predsedal mu Gerard Rooijakkers. Otvoril ho Erik Brandt z Nijmegen. Analyzoval koncept balkanizmu a orientalizmu v britskej tlači a médiách od začiatku 20. storočia v porovnaní vlastným britským sebahodnotením a dopad britskej konštrukcie balkanizmu na britskú zahraničnú politiku. Alexandra Bitušíková z Banskej Bystrice

priblížila publiku symboliku a rituály využívané na Slovensku počas komunistickej diktatúry. Toto obdobie porovnala s transformačným obdobím po páde totality, ktoré charakterizuje masívny nástup nacionalizmu a jeho významu v politickom a spoločenskom živote Slovenska. Podrobne analyzovala súčasnú národnú symboliku a jej miesto v súčasnom spoločensko-politickom vývoji. Juraj Podoba z Bratislavy prezentoval problematiku vytvárania novej symboliky národného postkomunistického štátu na príklade Vodných diel na Dunaji. Vo svojom vystúpení sa pokúsil charakterizovať a zároveň hľadať príčiny premeny jedného z dôležitých symbolov stalinizmu a budovania komunizmu na súčasný kľúčový symbol slovenského národa a slovenskej štátnosti. Symbolizáciu tohto technického diela a s ňou spojené rituály priblížil publiku prezentáciou aktuálneho ilustračného materiálu. Agita Misaneová z Rigy hovorila o využívaní atribútov tradičnej kultúry počas súčasného transformačného vývoja lotyšskej spoločnosti. Zasadnutie uzavrel príspevok Cristophera Peeta z Alberty, ktorý na základe svojich výskumov v južnej Ázii analyzoval situáciu a postavenie tibetskej emigrácie (vrátane reprezentácie lamaistického náboženského spoločenstva) v Indii.

Konferenciu dopĺňali aj viaceré sprievodné akcie. Vo štvrtok sa mohli záujemci zúčastniť exkurzie do Nizozemského múzea v prírode v Arnheme. Túto dobre zorganizovanú a zaujímavú akciu nesprevádzala iba prehliadka múzea a rôzne príjemné podujatia spoločenského charakteru, ale aj účasť v paralelných stretnutiach malých pracovných skupín, zložených z účastníkov konferencie a vybraných holandských odborníkov, ktoré sa venovali rôznym špeciálnym témam a problémom.

Počas piatku bolo možné navštíviť predajnú výstavku odbornej literatúry, ktorá

sa konala vo foyeri Kráľovského ústavu trópov. V podvečerných hodinách sa konalo plenárne stretnutie členov SIEF, ktoré zvolilo nového prezidenta tejto medzinárodnej vedeckej organizácie. Pre nasledujúce volebné obdobie sa ním stal Herman Roodenburg.

6. konferenciu SIEF uzavrelo zaujímavé vystúpenie Reinharda Johlera z Viedne, ktorý sa venoval procesu vytvárania novej Európy z pohľadu symboliky a rituálov, sprevádzajúcich tento proces.

Objektívne hodnotenie medzinárodných kongresov s viac ako dvoma stovkami aktívnych účastníkov je vždy veľmi problematické. Kvalita vystúpení býva rôznorodá, tak isto ako úroveň jednotlivých plenárnych či paralelných zasadnutí. Táto rôznorodosť bola v prípade 6. konferencie SIEF ešte zvýraznená účasťou viacerých antropológov a historikov, prípadne aj ďalších spoločenských vedcov. V každom prípade na tomto dobre zorganizovanom vedeckom stretnutí odznelo mnoho podnetných referátov i diskusných vystúpení. Kongres zároveň ukázal, že aj konzervatívne spoločenstvo európskych etnografov a folkloristov sa dnes už otvára voči podnetom z historických a sociálnych vied, a predovšetkým voči sociálnej a kultúrnej antropológii. Z môjho pozorovania priebehu kongresu sa to javí tak, že tento proces je zámerne stimulovaný niektorými poprednými osobnosťami z prostredia SIEF. Kongres ukázal, že aj tieto vlastivedné humanitné disciplíny už nemajú záujem zotrvať na stereotypoch 19. a začiatku 20. storočia, a majú záujem aktívnejšie sa podieľať na dekonštrukcii mýtov a stereotypov, ktoré sami v minulosti vytvárali. Je to ale otvorený proces: čo bude na jeho konci, je dnes zrejme ešte predčasné predpovedať.

Juraj Podoba

NET – STRETNUTIE EURÓPSKEJ SIETE ETNOGRAFICKÝCH A SOCIÁLNO-HISTORICKÝCH MÚZEÍ

V dňoch 16.- 19. mája 1998 sa v Krakove na pôde Etnografického múzea stretli národní korešpondenti Európskej siete etnografických a sociálno-historických múzeí „NET“. Programom tohto stretnutia, ktoré píše svoju históriu od roku 1993, keď sa v Paríži stretli po prvý raz pracovníci etnografických a sociálnohistorických múzeí na spoločnej konferencii. Okrem vecných problémov, odborných i vzájomných kontaktov „východ – západ“ bolo jedným z výsledkov konferencie aj vytvorenie publikačného priestoru na vzájomný kontakt a informovanosť, ktorý dostal názov „NET“. Jeho vydávanie sa iniciatívne ujalo Ministerstvo kultúry a sociálnych vecí francúzskej komunity v Belgicku, ktoré ho financuje a dodnes sa zhostuje funkcie koordinátora pracovník tohto úradu pán Damien Watteyne. Technickú stránku tohto časopisu donedávna zabezpečovala Dr. Jasna Paličková a Slovenské národné múzeum. Slovensko bolo na parížskej konferencii zastúpené početnou delegáciou, ktorej náklady na vyslanie, rovnako ako na druhú konferenciu hradilo Ministerstvo kultúry SR. Slovensko tak vyslalo pozitívny signál záujmu o spoluprácu, zároveň tým slovenskí etnografi dostali možnosť prezentovať svoje pracoviská, myšlienky i problematiku našej etnomuzeológie, získať kontakty, sprostredkované skúsenosti z foriem práce múzeí, tvorby zbierok, riešenia problematiky zastúpenia etnických minorít atp. (Bližšie pozri – Múzeum 3, 1993, s. 47, alebo zborník konferencie, ktorý vydalo Musée Nationale des Arts et Traditions Populaire). Problematika múzeí a dokumentácia etnických minorít už však okrem iného dominovala na druhej konferencii v Bukurešti v roku 1996, ktorá mala na programe konkrétnejšie témy pre etnomuzeologickú prax i problematiku života etnických spoločenstiev Európy. Jedným z

hlavých bodov programu májového stretnutia korešpondentov v Krakove, pod patronátom Európskej komisie, bola príprava už III. konferencie, ktorá bude v dňoch 11. – 12. februára 1999 v Belgickom La Margagne (Wépion Namur) pod názvom: „Etnografické a sociálno-historické múzeá v premenách súčasného života v ústrety novému tisícročiu.“ Téma plenárneho zasadania konferencie: „NET“ ako spoločný prejav spolupráce európskych etnografických múzeí.

Stretnutia sa zúčastnilo štrnásť národných korešpondentov a dohodli sa na nasledovných témach okrúhlych stolov:

1. „NET“ ako spoločný prejav spolupráce európskych etnografických múzeí.
2. Výmena výstav – základné kritériá pre európske partnerstvo.
3. Zdedené symboly a ich využívanie na politické ciele.
4. Interakcie rozdielnych etnických identít v európskej perspektíve.
5. Odras prírodných alebo politických katastrof v každodennom živote a v ľudovom umení.
6. Etnografické múzeá a súčasné zmeny života v ústrety novému tisícročiu.
7. Dokumentácia súčasného každodenného života – zber predmetov pre budúce tisícročie.
8. Problematika kultúrnej identity v súčasnosti z hľadiska etnologických múzeí.

Témou plenárneho zasadania konferencie bude šiesta téma, ktorá je pomerne široká a môže zahrnúť širšie aspekty pozícií, úloh a spôsobov vzájomného spoznávania sa národov Európy. Okrem toho sa korešpondenti na stretnutí venovali zmenám, ktoré sú v podmienkach projektov RAFAEL pre rok 1998 a 1999, zvažovalo sa oficiálne postavenie NET (inštitucionalizovanie, alebo nie). Zatiaľ zvíťazila predstava voľného združenia spolupracujúceho s ICOM,

ICME i Európskou komisiou. Ďalej to bola otázka a forma prípravy spoločnej fotografickej výstavy počas konferencie, na ktorej by sa mali prezentovať krajiny a regióny fotografiami z rovnakých životných situácií z pelomu 19. a 20. storočia a zo súčasnosti (6 foto ČB 30 x 40 cm s témou – dieťa – narodenie, krst, matka a dieťa – dospelosť – svadba, partnerstvo – staroba – život – pohrebné zvyky atp.). Z výstavy by malo viedenské ÖMV pripraviť katalóg. Otázka vydávania časopisu NET, ktorý bol hodnotený ako potrebný kontakt a zdroj informácií pre prípadnú spoluprácu v medzikonferenčnom období, sa ujasní po jednaniach s doterajším vydavateľom, keďže paradoxne vlnajšie vydania zabrzdl ne-

dostatok príspevkov, a tým sa narušilo čerpanie financií určených vydavateľom na tento účel.

V poznávacej časti stretnutia sa korešpondenti zoznámili s expozíciami hostiteľského múzea, navštívili múzeum ťažby soli vo Wieliczke. Zaujímavým podnetom na rozmyšľanie i úvahy o potrebe pertraktovania tém rasových a etnických predsudkov v súčasnej Európe bola návšteva Štátneho múzea v Osvienčime a jeho expozícií koncentračných táborov Auschwitz a Birkenau. O dobrú organizáciu a príjemné prostredie sa postaral poľský korešpondent dr. Andrzej Rataj, vedenie múzea a ďalší kolegovia, ktorým patrí vďaka.

Martin Mešša

GEDÄCHTNIS UND ERINNERUNG

Kollektive Identitäten in Zentraleuropa in der Moderne.– Pamäť a spomínanie.

Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny.

Rakúsko-slovenská konferencia, Smolenice 20.-22.4. 1998.

V druhej polovici apríla sa na Smolenickom zámku uskutočnila trojdňová konferencia, na ktorej sa stretli rakúski a slovenskí historici, filozofi, etnológovia, kunsthistorici, hudobní, literárni a divadelní vedci. Hlavnými iniciátormi boli zástupcovia špeciálneho výskumného programu SFB Moderne z Univerzity v Grazi, Historického ústavu SAV a Spoločnosti pre dejiny a kultúru strednej a východnej Európy v Bratislave. Otázky, ktoré boli po tri dni v centre záujmu zúčastnených vedcov, boli venované prejavom a obsahom kolektívnych pamätí v stredoeurópskom regióne, ich etnickej, jazykovej a kultúrnej mnohovekuvosti. Referáty boli rozdelené do troch tematických okruhov.

V prvom (Pamäť, spomienky, symboly. Kultúrnoteoretické aspekty) odzneli príspevky týkajúce sa semiotiky literárnej a výtvarnej viedenskej moderny (R. Reichensperger, Komisia pre literárnu vedu, Rakúska akadémia vied, Viedeň), mýtizácie kolektívnej iden-

tity predstaviteľov slovenského literárneho romantizmu (P. Zajac, ÚSL SAV). Zaujímavý bol pohľad T. Pichlera (FÚ SAV) na mechanizmy „spomínaní“ a „zabúdania“ počas 19. a 20. storočia na území Slovenska, ako aj rozbor prejavov kolektívnej identity vo verejnom priestore mesta ako demonštrácie politickej moci (H. Uhl, SFB Moderne, Graz).

Druhú tematickú oblasť (Pamäť a spomínanie v stredoeurópskom regióne) otvorila G. Kiliánová (ÚEt SAV, Visiting Fellow IFK, Viedeň). Vo svojom vystúpení sledovala na príklade pohrebných zvykov mechanizmy vyjadrenia príslušnosti k určitému (lokálnemu, etnickému, konfesijnému) spoločenstvu. Ohlasy francúzskeho fyzikratizmu vo viedenskom hudobnom klasicizme a romantizme predstavil H. Haslmayr (Musikhochschule, Graz), vplyv meniacich sa socio-politických kontextov na symboliku hudobného nástroja fujary sledoval I. Mačák (SNM, Bratislava), divadelný život v Bratislave pred a po roku

1918 bol témou príspevku A. Gruskovej (VŠMU, Bratislava).

Tretí okruh (Sociálno-politické nástroje pamäti – „riadené“ spomínanie) uviedol L. Lipták (HÚ SAV), ktorý vo svojom referáte sledoval zmeny funkcií verejných priestorov miest, ich využívanie a zneužívanie politickou mocou v 19. a 20. storočí. Podobný problém rozoberal P. Stachel (SFB Moderne, Graz) na príklade viedenského Heldenplatz a jeho meniacej sa znakovosti. D. Borutová (UK, Bratislava) prehodnotila význam diela architekta D. Jurkoviča, vzťah meštianskych vrstiev k chudobe na spolkových aktivitách 19. a 20. storočia demonštrovala E. Mannová (HÚ SAV, Bratislava).

Okrem živej diskusie k jednotlivým príspevkom boli veľmi inšpirujúce informatívne vystúpenia Prof. Csákyho (Univerzita Graz) a Prof. Žigraia (pobočka Rakúskeho ústavu pre východnú a juhovýchodnú Európu, Bratislava) o perspektívach ďalších rakúsko-slovenských vedeckovýskumných projektov a možnostiach študijných pobytov Rakúsku. Trojdňové podujatie v Smoleniciach charakterizovala vysoká odborná úroveň a zaujatosť problematikou, ako aj príjemná atmosféra pri odborných i osobných kontaktoch. Treba dúfať, že bolo len jedným z radu ďalších kvalitných medzinárodných vedeckých stretnutí.

Monika Vrzgulová

130 ROKOV MESTSKÉHO MÚZEA V BRATISLAVE

V roku 1868 bolo Okrášľovacím spolkom mesta Bratislavy založené múzeum, ktoré je dodnes pamäťou tohto mesta. Nie je však len ustanovizňou, v ktorej sa zhromažďujú a uchovávajú najrozličnejšie doklady o jeho dávnej i nedávnej minulosti. Mestské múzeum v Bratislave je dôležitou kultúrnou, vedeckou i osvetovou inštitúciou, ktorá má nezastupiteľné miesto pri spoznávaní Bratislavy, jej kultúry a histórie a ktorej význam vo viacerých smeroch široko prekračuje hranice mesta i múzejníctva. Hoci jeho jadro, tak ako múzeí všeobecne, tvoria najmä zbierkové fondy zo sféry prírody, histórie a kultúry mesta, veľmi dôležitá je aj jeho rozsiahla výskumná činnosť, často úzko spojená s ochranou pamiatok (v minulosti pri obnove Bratislavského hradu, v súčasnosti hradu Devín atď.). Tu možno spomenúť i fakt, že práve odčlenením z Mestského múzea v Bratislave vznikol napr. aj dnešný Mestský ústav ochrany pamiatok a Galéria mesta Bratislavy. Mestské múzeum v Bratislave je pracoviskom, na ktorom bol vytvorený aj Automatizovaný múzejný informačný systém, ktorý tvorí dôležitý medzník vo vývoji

spracovania zbierok múzeí na Slovensku. Z hľadiska laickej verejnosti je dôležitá zasa expozičná činnosť múzea, v rámci ktorej sprístupňuje návštevníkom okrem historickej aj viaceré špecializované expozície (napr. farmácie, historických hodín, vinohradníctva, umeleckých remesiel, zbraní), ktoré sú umiestnené v historicky cenných budovách. Veľký priestor poskytuje múzeum aj výstavám rozličného zamerania. Dôležitou súčasťou prezentácie výsledkov Mestského múzea je aj bohatá publikačná činnosť, ktorej významnou zložkou je vydávanie ročenky Bratislava od roku 1965. Uvedené fakty sú len zlomkom z histórie i bohatej súčasnosti Mestského múzea v Bratislave, ktorú si pri príležitosti jeho založenia pripomenuli 7. júna 1998 aj účastníci slávnostného stretnutia v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca. V jednotlivých vystúpeniach, ktoré približovali históriu, význam i spoluprácu múzea s inými inštitúciami doma i v zahraničí, bola často spomenutá vysoká odborná úroveň jeho pracovníkov i kvalita výsledkov ich práce, ako aj stále prítomný a dnes tak potrebný entuziazmus. Súčasťou stretnutia bolo i odo-

vzdanie ocenení viacerým bývalým i terajším pracovníkom i spolupracovníkom múzea. Stretnutie, ktoré ukončil koncert Cappely Istropolitany, bolo jednou z akcií osláv výročia Mestského múzea v Bratislave. V nedeľu 7. júna sa bolo možné vrátiť na nádvorí Starej radnice a na Hlavnom námestí do atmosféry Bratislavy na prelome storočí. V radnici bola sprístupnená výstava *Bratislava 1848-1918*. Súčasťou osláv bol aj medzinárodný odborný seminár *Spolky a meštianska spoločnosť v stredoeurópskom regióne v období 1848-1918* v dňoch 8.-9. júna, ktorého výsledky budú publikované v samostatnom zborníku. Mestské múzeum svojim zameraním na Bratislavu, mesto s obyvateľstvom v minulosti i dnes rôznorodým po viacerých stránkach, má veľmi blízko aj k etnografii a etnológii. A nie je to len preto, že má početný etnografický zbierkový fond, samostat-

né etnografické a národopisné expozície a že v ňom pracovali i pracujú odborníci – etnografi. Je to najmä „územie“, a to nielen v úzko teritoriálnom zmysle, ktoré je spoločné etnológii i jubilujúcemu múzeu: človek, ľudia v meste, spôsob ich života a jeho premeny v čase. Túto spätosť dokazuje častá spolupráca vedeckých i vysokoškolských etnologických pracovísk s Mestským múzeom v Bratislave. Jedným z posledných príkladov je dielo Ústavu etnológie SAV *Slovakia – European Context of Folk Culture*, ktorého obrazovú zložku obohatili aj vyobrazenia viacerých ojedinelých exponátov múzea. Hoci oficiálne blahoželania už odznali, predsa možno ešte povedať: Všetko najlepšie Mestskému múzeu v Bratislave, ktoré bude vždy, neustále súčasné práve tým, že spája minulosť s budúcnosťou.

Juraj Zajonc

NA MAGRO VÝSTAV ZO ZBIERKOVÉHO FONDU ÚLUV-u V ROKU 1997

Uchovávanie hodnôt tradičnej slovenskej ľudovej kultúry patrí k úlohám, ktoré plní ÚLUV už viac ako 50 rokov. Za toto obdobie vznikli v tejto inštitúcii bohaté dokumentačné fondy, obsahujúce okrem unikátnych fotografických a písomných materiálov zachytávajúcich podoby tradičnej výroby a remesiel aj hodnotné zbierky autentických artefaktov. Pochádzajú z rozličných oblastí tradičnej ľudovej úžitkovej a dekoratívnej umeleckej tvorby i z produkcie tvorcov a výrobcov pôsobiacich v ÚLUV-e. Sústredená škála výtvarných a technologických foriem tradičnej i umeleckej výroby na Slovensku z 19. a 20. storočia tvorí nevyhnutné východisko hľadania nových ciest vo vývoji súčasnej ľudovej umeleckej výroby a zároveň je jedinečným prameňom vedeckého skúmania a rekonštruovania jej vývoja.

V roku 1997 sa vedenie ÚLUV-u rozhodlo časť svojich dokumentačných fondov

sprístupniť aj pre širšiu verejnosť, a to formou série výstav v mesiacoch jún až október. Prvá výstava nazvaná *Tradičia a súčasnosť* (jún-júl) bola venovaná tradičnému použitiu a dnešnej podobe modrotlača v produkcii ÚLUV-u a technike vybíjania dreva. Nasledujúce dve výstavy *Klenoty zo zbierok ÚLUV I, II* (júl-august) boli zamerané priamo na prezentáciu autentických artefaktov pastierskeho umenia (tradičné drevené, kožené, kovové a rohovinové predmety) a úžitkových i dekoratívnych keramických predmetov (hrnčína, majolika) z dokumentačných fondov ÚLUV-u. Tradičný ľudový odev v týchto fondoch a z neho vychádzajúcu súčasnú odevnú tvorbu ÚLUV-u prezentovala výstava *Tradičný a súčasný odev* (september-október). Výstavy mali za cieľ kultúrne dedičstvo uchovávané v zbierkach ÚLUV-u nielen sprístupniť, ale aj predstaviť ako východisko hľadania súčasných možností a podôb ľudovej výroby.

Možnosť vidieť na vlastné oči predmety, v ktorých je uchovaná remeselná zručnosť a umelecké dedičstvo predkov, je pre každého milovníka umenia i záujemcu o vlastnú minulosť zážitkom. No zotrvať iba na úrovni zážitku, príjemného vizuálneho vnemu bez možnosti spoznať miesto a čas vzniku alebo funkciu toho-ktorého predmetu v súdobom spôsobe života však dnes už nestačí. Poznávanie kultúry, vývoja jej rozmanitých a špecifických podôb ako jedna zo základných podmienok formovania kultúrnej identity každého z nás musí byť založené na širokej báze kvalitných poznatkov. Spomenuté výstavy som sa snažil vnímať ako laik hľadajúci konkrétne informácie i ako odborník, ktorý chápe vystavené exponáty ako unikátne prvky neustále sa meniaceho komplexu kultúry. Výsledkom bol síce príjemný pocit z vystavených „pekných vecí“ a z uvedomenia si faktu, že ich uchovávanie je venovaná náležitá pozornosť, proti nemu však stálo poznanie, že forma prezentácie umožnila dozvedieť sa veľmi málo o každom vystavenom artefakte. Popisy obsahujúce lokalizáciu, časové obdobie a pomenovanie predmetu obsahovali síce základné údaje, ktoré však boli len mechanicky odpísané zo sprievodných dokumentov. Tak sa stalo, že ak bol údaj v tomto dokumente nesprávny, čo bolo vo viacerých prípadoch, objavil sa aj na popise. Tak boli napr. nesprávne pomenované niektoré odevné súčiastky, zle lokalizované hrnčiarske výrobky. Je samozrejmé, že laický návštevník prijíma aj nesprávny údaj ako pravdivý. Mätúco pôsobili aj veľké čísllice uvedené pred každým údajom na popise. Najskôr som sa nazdával, že ide o čísla v katalógu. No pri pátraní po ňom som sa dozvedel, že ide o inventárne čísla predmetov v zbierkovom fonde, ktoré sú pre návštevníka nepodstatné a nadbytočné. Situáciu „zachraňovali“ informačné letáčky, ktoré obsahovali údaje nad rámec toho, čo mo-

hol návštevník vidieť a naznačovali oba hlavné zámery každej z výstav. Aj tieto materiály mali rozličnú obsahovú i grafickú úroveň (napr. letáčik k poslednej výstave mal nadpis Text na infoleták). Za nie celkom vhodný považujem aj prístup k inštalácii výstav s použitím sklenených vitrín a drevených konštrukcií z dosák a konárov. Najmä druhý inštalačný prvok nie je totiž univerzálny. Možno ho použiť pri prezentácii výrobkov z kože, keramiky, prípadne niektorých textílií. Diskutabilné, ba nevhodné je jeho spojenie s jemnou prelamovanou výšivkou alebo čipkou. Pri inštalácii sa vo viacerých prípadoch prejavila aj neznalosť funkcie jednotlivých predmetov, čoho výsledkom bolo ich nesprávne umiestnenie (napr. výšivky vystavené z rubu, odevné súčiastky obrátené hore nohami). Aj kvôli týmto nedostatkom často zanikal druhý zámer výstavy – naznačenie vývojového aspektu od autentického artefaktu z minulosti k súčasnému výrobku ÚLUV-u.

Uvedené pripomienky naznačujú, že hoci bol obsah i zámer výstav vymedzený reálne a zaujímavo, nebol realizovaný dôsledne a úplne. Je prekvapujúce, že toto konštatovanie sa viaže k výstavám realizovaným ÚLUV-om, ktoré mali v minulosti nielen vysokú estetickú, ale aj odbornú úroveň. ÚLUV vždy disponoval širokou škálou odborných pracovníkov, ktorých vedeckovýskumná činnosť, ktorá je aj základom jeho aktivít vo sfére vývoja nových výrobkov, mala aj nezastupiteľné miesto v celkovom kontexte vedeckého kultúrnohistorického bádania na Slovensku. Práca s artefaktom, prameňom či dokumentom mala v ÚLUV-e punc odbornej a vedeckej kvality, o ktorú sa mohol oprieť odborník i laik. Kvalita spomínaných výstav však vyvoláva otázky o príčinách absencie dostatočnej miery odbornosti a komplexnosti, bez ktorých nie je možné pracovať v nijakej sfére ľudskej činnosti.

Juraj Zajonc

OBRAZY SPOD VYSOKÝCH TATIER.

Z TVORBY ADRIANA A MARIANNY STOKESOVCOV

(Výstava v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave, júl-september 1997)

Bolo nedeľné ráno a viezli sme sa už hodný kus cez prázdnu obec, keď sa zrazu na ceste pred nami začali vynárať zástupy ľudí, vracajúcich sa z kostola. A ako sa približovali, naskytol sa nám úchvatný pohľad. Iba raz predtým na mňa niečo tak silne zapôsobilo, bola to v časoch Grosvenorskej galérie dekoratívna maľba Hornela a Henryho, ktorí vytvorili nezvyklé smelé línie zo smaragdovozelenej, zlatej, rumelkovej a bielej. Takto zanietené opisuje svoj zážitok z príchodu do Ždiaru v roku 1905 anglický maliar Adrian Stokes. Je to úryvok z cestopisu o Uhorsku, ktorý vyšiel roku 1909 v poprednom, podnes jestvujúcom londýnskom vydavateľstve Adam & Charles Black pod názvom HUNGARY. Jeho autormi bola manželská dvojica výtvarníkov Angličana Adriana Stokesa a jeho manželky rakúskeho pôvodu Marianne. Citujeme ho z bulletinu, ktorý pripravil Ján Botík a vydavateľom bolo Národné osvetové centrum a Slovenské národné múzeum.

Možno podobným objavom, ako bol pre Stokesovcov pohľad na podtatranskú dedinu, bolo pre manželov Botíkovcov o deväťdesiat rokov neskôr, počas študijného pobytu v Spojených štátoch amerických, náhodné stretnutie so samotným cestopisom, o existencii ktorého sa na Slovensku ani v odborných kruhoch nič nevedelo. Cestopis obsahoval 75 celostránkových farebných ilustrácií. Tridsaťdva z nich Ján a Marta Botíkovci na prvý pohľad lokalizovali do oblasti Vysokých Tatier. Zachytávali prírodu, vidiecku krajinu, charakteristické črty sídiel, stavieb, ľudí a ich oblečenia.

Stokesovcov, tak ako i dnešných návštevníkov Tatier, zaujali prírodné scenérie Kriváňa, Štrbského plesa, lesných zátiší, vtedy ešte malebných dedín Važca, Mengušoviec, Ždiaru a ako sami píšú, *pestro oblečených slovenských roľníkov*. Niet

sa čomu čudovať. Boli v duchu svojej doby maliarmi i cestovateľmi zároveň. Cestovateľstvo, ktorého rozmach od konca 18. storočia súvisel s rozvojom dopravných prostriedkov, sa stalo v priebehu 19. storočia módnou záležitosťou. Umožňovalo poznávať cudzie krajiny, národy, zvláštnosti ich kultúry a spôsobu života. Získané poznatky sa potom prezentovali širšej verejnosti prostredníctvom cestopisov. Uhorsko bolo zrejme pre Angličanov, žijúcich na prelome storočia, neznámou exotickou krajinou a Slovensko s jeho horskou scenériou Tatier mohlo byť zvlášť príťažlivé. Ladilo to s trendom 19. storočia, s jeho rodiacim sa turizmom, objavovaním európskych veľhôr, romantizujúcim obdivom maliarov k horskej krajine, inšpirujúcim rozvoj maľby v plenéri. Snahy o zachytenie prírody, krajiny, zvláštností vidieckeho prostredia sa spájali s úsilím o prehĺbenie poznania človeka v spätosti s obklopujúcim prostredím. A tu potom našiel svoje miesto portrét. Manželia Stokesovci sa v tomto ideálne dopĺňali. Zatiaľ čo Adrian sa venoval krajinomalbe, Marianne zaujala viac figurálna, portrétna maľba. Ich obrazy majú okrem vysokejýtvarnej hodnoty – Adrian Stokes bol za svoje olejomalby a akvarely viackrát vyznamenaný, získal medaily na svetových výstavách v Paríži a v Chicagu – zároveň vynikajúcu dokumentárnu hodnotu. Sú cennými dokladmi objektov ľudovej architektúry – identifikujeme na nich važtianske, mengušovské, ždiarske drevenice – ľudských typov – zobrazujú autentické postavy v situácii, portrétujú takmer s realistickou presnosťou ich každodenné alebo sviatočné oblečenie, zachytávajú podrobnosti dekoratívnych detailov.

Adrian a Marianne Stokesovci namaľovali počas svojho polročného pobytu vo Vy-

sokých Tatrách spolu 32 obrazov. Aspoň v takom počte ich použili ako ilustrácie svojho cestopisu. V skutočnosti ich bolo možno viac. Štyri z publikovaných vyobrazení sa vzťahujú k Vysokým Tatrám, šesťnásť bolo namaľovaných vo Vážci, päť v Mengušovciach a sedem v Ždiari. Dvadsať z nich namaľovala Marianne a dvanásť Adrian. Žiaľ, ani po takmer detektívnom hľadaní sa Jánovi a Marte Botíkovcom nepodarilo nájsť originály olejomalieb a akvarelov. V snahe sprístupniť verejnosti na Slovensku doposiaľ neznáme obrazy sa preto uchýlili k jedinému možnému riešeniu – vystaviť ich prostredníctvom

farebných fotokópií. V takejto forme boli predstavené širšej verejnosti v roku 1997 najskôr vo Východnej – tu tvorili jednu z expozícií prezentovaných v rámci folklórneho festivalu, a potom v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave. Sprievodcom k expozícii bol bulletin, ktorý okrem farebných kópií obrazov priniesol i preložené úryvky z cestopisu. Usporiadateľom výstavy a autorom bulletinu bol Ján Botík. Tým, ktorí nemali možnosť vidieť výstavu, odporúčame zaobstaráť si bulletin. Stojí za to.

Oľga Danglová